

pakę na mur cmentarny. Za pierwszym razem manewr się nie udał: powrozy pękły i paka runęła na ziemię. Dopiero po długich wysiłkach przeciągnięto ją przez mur i wniesiono do kościoła... Przy świetle dwóch latarek, tonących w mrocznym pustkowiu, złożono skrzynię po lewej stronie od wejścia do bocznej kaplicy opatrzonej masywnymi drzwiami i szczelnie je zamknięto. Tylko przez otwór w zamku można było dojrzeć drewnianą skrzynię, kryjącą szczątki tego, kto był ongi królem Stanisławem Augustem...

Nie otaczali jego prochów, po długim wygnaniu na ziemię polską wracających, dygnitarze Rzeczypospolitej..., ale za to stali nad jego trumną pijani policjanci z Brześcia... Miał śpiewów gregoriańskich i dźwięków kapeli dworskiej — miał koronowany nieboszyk kwilenie puszczyków i ćwierkanie świerszczów... Miał mów pogrzebowych, gminne żarty, siarczyste przekleństwa i słodkie „macierzyste” słowa... Tak grzebała Polska Odrodzona, ozonowa i legionowa Polska ostatniego swego króla, — słabego i nieszczęśliwego króla, — ale króla mecenasa, króla opiekuna oświaty po marażmie saskim, twórcę korpusu kadetów i krzewiciela nowego ducha w narodzie, który przez długie lata, w dobie ciężkiej niewoli miał krzepić najdzielniejszych obrońców polskości... Gdy w kościele wólczyńskim ukończono te smutne czynności, zaczynało już świtać... Na widnokręgu, z topieli mgieł porannych wychylały się ciemne nadbużańskie bory...

czyka pokrywało, ujrzeni obecni postać owiniętą w ciemny aksamitny płaszcz... Płaszcz był jednak tak zbutwiały, że przy dotknięciu w proch się rozsypywał. Z głowy pozostało tylko trochę popiołu oraz drobna cząstka potylicy (os occipitis), mające kształt konchy. Obok niej na strzępach jedwabiu leżała tombakowa złożona korona ordynarnej roboty. W pobliżu trumny pod ścianą krypty stały dwa ołowiane naczynia szczelnie zalutowane, zawierające w sobie serce i wnętrzności króla (viscera et praecordia Regis S. A.). Na posadzce leżały różne prochy i szmaty metalowe, pokryte rdzą i pochodzące z pierwszej trumny, która zapewne miedzianą nie była, jak głosiły współczesne opisy, lecz cynową i pod wpływem wilgoci i działania sąsiedniego kaloryferu z biegiem lat się rozpadła.

Ks. ALFONS SCHLETZ

NIEZNANE KAZANIA KS. A. BIERNACKIEGO Z DRUGIEJ POŁOWY XVIII WIEKU

I.

O księdzu Antonim Biernackim (1733—1800) szczupłe posiadamy wiadomości. Prace o polskich misjonarzach, jak np. Kamocki-Perboyre, *Mémoires de la Congrégation de la Mission*, I, (Paryż 1863) i *Księga Pamiątkowa trzechsetlecia Zgromadzenia Księżąt Misjonarzy* (Kraków 1925) wcale nie notują nazwiska ks. Biernackiego. Niektóre drobne szczegóły biograficzne zaczerpnąć można z notatek archiwalnych, porzucanych w rękopiśmiennych katalogach, a m. w.: *Catalogus seminaristarum Seminarii Interni Congregationis Missionis domus Varsaviensis*¹, *Catalogus votistarum Congregationis Missionis*², oraz *Catalogus domorum et personarum Congregationis Missionis*³.

Ks. Antoni Biernacki pochodził z Pomorza, urodził się 2 lutego 1733 roku. W dwudziestym roku życia wstąpił do misjonarzy w Warszawie u św. Krzyża (22 II 1753)⁴, za rządów wizytatorskich ks. Piotra Śliwickiego. Po dwóch latach złożył 23 maja 1755 r. śluby misjonarskie⁵. W następnych latach oddaje się studiom filozoficzno-teologicznym w seminarium świę-

¹ Zawiera spis alumnów Congr. Miss. od czasów założenia seminarium w r. 1676 przez ks. Eveillard, w Arch. Księżąt Misjonarzy w Krakowie na Stradomiu (AMS).

² AMS.

³ AMS.

⁴ *Catalogus seminaristarum*, AMS.

⁵ *Catalogus votistarum*, ASM.

tokrzyskim w Warszawie, gdzie przypuszczalnie w roku 1758 otrzymał święcenia kapłańskie. Pierwsze lata kapłaństwa spędził przy kościele św. Krzyża, poświęcając się pracy duszpasterskiej i kaznodziejskiej⁶. Jako młody kapłan brał dwukrotnie udział w konwentach domowych, które odbywały się przed konwentem prowincjonalnym, u św. Krzyża w Warszawie w d. 27 II 1759 i 24 X 1761 r. pod przewodnictwem ks. wizytatora Piotra Śliwickiego⁷.

O dalszych losach życia ks. Biernackiego nic nie wiemy. Z notatki, umieszczonej na rękopisie kazań, jak również z wyżej wspomnianych katalogów wynika, że zmarł w Zaslaviu 11 lutego 1800 roku⁸. O pobycie Biernackiego w Zaslaviu nie wspomina ani Giżycki w swej rozprawce: *Księża Misjonarze w Zaslaviu*⁹, ani ks. Kamocki i Perboyre w swych pamiętnikach¹⁰.

Drukiem wydał Biernacki *Kazanie podczas uroczystego wprowadzenia do wielkiego ołtarza na nowo wystawionego Obrazu Najświętszej Maryi Panny w kościele zaslawskim OO. Bernardynów rozlicznymi taskami sławnego, Poczajów 1777*.

Nowe światło na postać ks. Biernackiego rzuca cenny dwutomowy, oprawny w skórę rękopis kazań moralnych, odnaleziony w r. 1939 przez autora niniejszego szkicu w bibliotece lwowskiej Zgromadzenia Księża Misjonarzy, a znajdujący się obecnie w Archiwum tegoż Zgromadzenia w Krakowie na Stradomiu. Nosi on tytuł *Sermonum moralium Tomus I et II, opera ac manu A. Biernacki, Sac. Congr. Miss.* Cenny to zabytek kaznodziejski z drugiej połowy XVIII wieku. Pierwszy

⁶ Zob. *Libri baptizatorum et mortuorum parafii św. Krzyża w Warszawie z lat 1759—1761*, Arch. parafii św. Krzyża w Warszawie.

⁷ *Catalogus Missionum* (zawiera opis misyj ludowych, fundacji domu św. Krzyża oraz protokoły konwentów domowych), AMS.

⁸ „*Cessit die 11 Februarii 1800*” (*Sermonum moralium*, t. I); „*Mortuus Zaslaviae*” (*Catalogus seminaristarum*, AMS); „*obit Zaslaviae*” (*Catalogus domorum*, AMS).

⁹ *Roczniki obydwóch Zgromadzeń św. Wincentego a Paulo (ROZ)*, Kraków 1913, s. 128—150 i odb.

¹⁰ *Mémoires de la Congrégation de la Mission*, I, s. 611—613.

tom zawiera 31, drugi natomiast 41 kazań¹¹. Tytuły ich pisane są po łacinie, same kazania zaś czystą polszczyzną. Na marginesie, tuż poniżej lub obok tytułu, znajdujemy często datę lub niekiedy miejscowość wygłoszenia kazania.

Tom I zawiera następujące kazania:

1) <i>De salute animae</i>	1764, dominica ?
2) <i>De conscientia bona et mala</i>	1767, dom. 4 post. Epiph.
3) <i>De effectibus peccati (mortalis)</i>	1763, dom. 13 post Pent.
4) <i>De cogitatione mortis</i>	—
5) <i>De morte peccatorum</i>	1764, dom. 9 post Pent.
6) (bez tytułu, zawiera przykłady do kazania 5)	—
7) <i>De tremendo Dei iudicio</i>	—
8) <i>De poenis inferni</i>	1763, dom. 19 post Pent.
9) <i>De condonatione injuriarum</i>	—
10) <i>Concio de condonandis injuriis</i>	—
11) <i>In sacrilegos communicantes</i>	—
12) <i>De detractatione (et restitutione famae)</i>	1762
13) <i>De ebrietate</i>	1769
14) <i>Concio de restitutione</i>	—
15) <i>De restitutione</i>	—
16) <i>De injustitiis in bonis fortunae</i>	—
17) <i>In ebriosos seu potatores cremati</i>	—
18) <i>De multitudine damnandorum</i>	1763 in Festo S. Laur. ¹²
19) <i>De ruina multorum Christianorum</i>	1765, dom. infra oct. Nativ. Xti
20) <i>De luxuria</i>	1765, dom. 13 post Pent.
21) <i>2-a de luxuria</i>	—
22) <i>Exempla ad 21)</i>	—
23) <i>De imprecationibus</i>	1763
24) <i>De superstitionibus</i>	—
25) <i>De consortio malorum</i>	1765, dom. 4 Quadr.

¹¹ Mimo 33 pozycji jest tylko 31 kazań, gdyż nr 6 jest uzupełnieniem 5, a 22 uzupełnieniem 21.

¹² 10 sierpnia.

- 26) *De conversatione noxia fugienda* 1765, dom. 11 post Pent.
 27) *De servandis Dei praeceptis* 1764, dom. 12 post Pent.
 28) *De sanctificatione Festorum* —
 29) *Missae auditio* 1767, dom. 12 post Pent.
 Siemiatycze
 30) *De decimis* —
 31) *De timore Dei* 1767, dom. 15 post Pent.
 32) *De amore Dei* 1766, dom. 17 post Pent.
 33) *De emendatione vitae non differenda* 1766, dom. 15 post Pent.

Tom II, nieco obszerniejszy, zawiera następujące kazania:

- 1) *De verbo Dei audiendo* 1764, dom. Sexages.
 2) *De verbo Dei* 1762, dom. 2-a Quadr.
 3) *De poenitentia* (1761)¹³
 4) *De poenitentia* 1763, dom. Quadr.
 5) *Concio de cognitione peccatorum* 1763, dom. 2-a Quadr.
 6) *De cognitione peccati* 1762, dom. Quinqu.
 7) *Concio de contritione* 1763, dom. 3-a Quadr.
 8) *De contritione* —
 9) *Concio de firmo proposito* 1763, dom. 4-a Quadr.
 10) *Concio de non differenda confessione* —
 11) *De dispositionibus ad bonam confessionem* —
 12) *Concio de conditionibus confessionis* 1763, dom. 5-a Quadr.
 non habita
 13) *Concio de confessione generali* 1763
 14) *De impedimentis integrae confessionis* —
 15) *Concio de sacrilega confessione ex vano pudore* 1762 habita
 16) *Concio de frequenti confessione* ? dom. 3-a Quadr.
 17) *Concio de satisfactione* —

¹³ Karta w tym miejscu uszkodzona.

- 18) *De vita christiana* —
 19) *De malis christianis et eorum exitu* 1767, 5 post Epiph.
 20) *Concio de vita christiana* Habita a-o 1761, dom. 2 post Paschae sup. text. Dmcae
 21) *De operibus ad salutem necessariis* Dom. Septuages. 1765 et 1767, in Festo S. Annae Siemiat. 1768
 22) *Concio de officio conjugum 1-a* —
 23) *De officiis conjugum 2-a* —
 24) *Concio de obligationibus dominorum erga servos suos et vicissim* ? dom. 3-a post Epiph.
 25) *Concio de obligatione filorum erga parentes* —
 26) (vacat)
 27) *De imprecationibus* —
 28) *Concio de castitate virginibus servanda* 1764 in Festo Magdalene dom. 6-a post Pent.
 29) *Concio de peccato* ? dom. Passionis
 30) *Concio de malis cogitationibus* ? dom. 14 post Pent.
 31) *Kazanie o kłamstwie* { 1. 1761, dom. 7-a Post Pascha
 2. 1763, dom. 11-a post Pent.
 32) *Concio de blasphemia* ? dom. 18 post Pent.
 33) *Concio de saltibus* 1759 et 1763, dom. Septuages.
 34) *Concio de recidivo* 1762 habita
 35) *De enormitate recidivi et ejus causis* 1762 habita
 36) *Concio de prava consuetudine* 1762 habita
 37) *Concio de emendatione vitae* 1762 habita
 38) *De scandalo* 1762 h.
 39) *Concio de oratione vocali et cantu* a-o 1762, dom. 4-a post Epiph.
 40) *De Sacramento confirmationis* —

- 41) *Concio de cultu reliquiarum* ? pro fer. 3-a Pentec¹⁴
 42) *In Festo dedicationis et consecrationis Ecclesiae* Zasl. hab. 1772¹⁵.

II.

Kaznodziejstwo polskich misjonarzy doszło do największego rozkwitu za rządów wizytatorskich ks. Piotra Hiacynta Śliwickiego (1705—1774). Śliwicki, to nie tylko doskonały organizator prowincji polskiej, zdolny profesor i jeden z czołowych przedstawicieli oświaty XVIII wieku, ale także świetny kaznodzieja. W druku ukazały się tylko dwa jego kazania: *Kazanie na pogrzebie księcia Karola Sanguszki* (Lublin 1659) i *Kazanie na ustanowienie orderu św. Stanisława* (Warszawa 1765)¹⁶. Duży tom kazań Śliwickiego pozostał w rękopisie¹⁷. Obejmuje on 8 kazań adwentowych, 5 kazań na Boże Narodzenie, 4 kazania wygłoszone przed królem Leszczyńskim¹⁸, dwie mowy do młodzieży w *Collegium Nobilium*, 1 kazanie na triduum w dni zapustne, 12 kazań wielkopostnych, różnych innych kazań 34, m. in. kilka w języku francuskim.

Współcześnie z ks. Śliwickim spotykamy wśród polskich misjonarzy cały szereg wybitnych kaznodziejów, którzy z jego wyszli szkoły. Między innymi zasłynął żarliwymi kazaniem ks. Błażej Sikorski († 1772), długoletni pracownik na misjach¹⁹. Do celniejszych kaznodziejów misjonarskich tego okresu za-

¹⁴ Kazanie to wygłoszone w trzeci dzień Zielonych Świąt, pisane jest inną ręką.

¹⁵ Kościół w Zaslawiu pod wezwaniem św. Józefa wybudował i ufundował dla misjonarzy Paweł Karol Sanguszko w r. 1750, a w roku następnym konsekrował go biskup łucki Kobielski. Giżyński, *Księga Misjonarzy w Zaslawiu i Białymstoku*, ROZ 1913, 128 n.

¹⁶ *Księga Pamiątkowa trzechsetlecia Zgromadzenia Księża Misjonarzy*, Kraków 1925, 80.

¹⁷ Kazania JX. Śliwickiego, rkp w AMS.

¹⁸ A. Schletz, *Współpraca Misjonarzy z Komisją Edukacji Narodowej*, Kraków 1946, 21.

¹⁹ Ks. J. Kitowicz, *Opis obyczajów za panowania Augusta III*, opr. R. Pollak, Wrocław 1950, s. 120.

licza Kitowicz następujących jeszcze księży: Grzegorza Bogumiła Przedzińskiego († 1776 w Wilnie), Michała Barszczewskiego († 1802 w Chelmnie), Michała Bieleckiego († 1802 w Warszawie), Bartłomieja Kossendy († 1772 w Krasławiu), Mikołaja Krzysztofa Augustynowicza, ormianina († 1767 w Warszawie), Ignacego Kotarskiego († 1762 jako superior w Płocku), Andrzeja Konstantego Ormiańskiego († 1761 w Krakowie), znanego z udzielenia chrztu frankistom w Warszawie w r. 1759²⁰, oraz Jana Hardelay (Ardelai, † 1772 w Krakowie)²¹. Z uznaniem pisze o nich Kitowicz, że walczyli „nie wykwinnym, ale prostym apostołskim stylem przeciw nałogom”²².

Szereg kaznodziejów misjonarskich wystąpił ze słowem Bożym w czasie jubileuszu w Wilnie w roku 1776. Z polecenia biskupa Massalskiego zaproszono nań z kazaniem najlepszych mówców, rekrutujących się z wszystkich prawie zgromadzeń zakonnych. Plan nauk jubileuszowych opracował ks. Wilhelm Kaliński C. M.

Z misjonarzy wygłosili wówczas kazania następujący księża: Sebastian Drzewiecki († 1792 w Warszawie), Tomasz Jedzewicz (Jędzewicz vel Gędzewicz, † 1814 w Śmiłowicach), Wilhelm Kaliński († 1789 w Wilnie), Antoni Makarewicz (wystąpił ze zgromadzenia w Wilnie w r. 1783, zmarł w Białymstoku), Walenty Orłowski († 1807 w Warszawie) Franciszek Silbernik († w Warszawie), Szymon Wyrzykowski²³. Każdy z nich wygłosił po kilka kazań, w których poruszali nie tylko kwestie religijne, ale i zagadnienia społeczno-oświatowe²⁴. Kazania Wilhelma Kalińskiego (8) ukazały się drukiem (*Kazania miane podczas wielkiego jubileuszu roku 1776*, Wilno 1776).

²⁰ A. Kraushar, *Frank i frankiści polscy*, Kraków 1895, I, 169 n.

²¹ Szczegóły wzięte z katalogów rękopiśmiennych, znajdujących się w ASM; zob. też *Catalogue du personnel de la Congrégation de la Mission*, Paris 1911.

²² Kitowicz, dz. cyt., s. 121.

²³ Szczegóły wzięte z katalogów j. w. O niektórych księżach nie znalazłem żadnych wzmianek.

²⁴ T. Hussarzewski, *Książka jubileuszowa na diecezję wileńską*, Wilno 1776.

Do kaznodziejów szkoły Śliwickiego obok licznych innych, nie wymienionych tutaj, należał także ks. Antoni Biernacki. Nie był on kaznodzieją misyjnym. Kazania swe moralne wygłaszał w niedziele lub z okazji innych uroczystości w kościołach misjonarskich w tym samym czasie, kiedy dwaj jego współpracownicy: Kaliński i Karpowicz zyskiwali sławę kaznodziejską w kościele św. Krzyża w Warszawie.

III.

Przeglądając i wnikając w treść kazań Biernackiego widzi się w nich wielką staranność opracowania pod względem metodycznym i tematycznym. Zgodnie z zasadami homiletyki opiera autor każde kazanie na źródłach, tj. Piśmie św. i Ojcach Kościoła. Doskonale orientuje się w literaturze starochrześcijańskiej; często cytuje teksty Pisma św. i Ojców Kościoła. W takim np. kazaniu *De concientia bona et mala*²⁵ powołuje się nie tylko na liczne teksty biblii, ale czerpie umiejętnie z św. Jana Chryzostoma, św. Grzegorza, św. Izydora, św. Tomasza i św. Ambrożego.

Z tematyki i konstrukcji kazań Biernackiego widać jasno, że wyszedł on ze szkoły Śliwickiego. W seminarium świętokrzyskim dbano wówczas o czystość nauki i o należyte przygotowanie alumnów do ich przyszłych zadań głosicieli słowa Bożego. Kaznodziejstwo brano poważnie, gdyż było ono potrzebne zarówno w kościołach własnych zgromadzenia, jak i na misjach.

Biernacki w opracowaniu swych kazań stosował tzw. „małą metodę”, wprowadzoną do kaznodziejstwa francuskiego przez św. Wincentego a Paulo, a teoretycznie ułożoną i wydaną w r. 1666 przez jego pierwszego następcę, ks. Renata Almeras²⁶.

²⁵ *Serm. moral.* t. I, nr 2.

²⁶ Oryginalny tekst wydrukowany w dziele: *Recueil des principales circulaires des supérieurs généraux de la Congrégation de la Mission*, Paris 1877, I, s. 77—83.

Stosowano ją w całym Zgromadzeniu Misji — a więc także w Polsce. W myśl malej metody kazanie zawiera trzy punkty: 1) naturę, 2) pobudki i 3) środki²⁷. Pierwszy punkt jest zasadniczo definicją i wytłumaczeniem przedmiotu, o którym ma być mowa w kazaniu, i stanowi wstęp do kazania. Drugi punkt podaje powody lub pobudki skłaniające rozum i wolę do zachowania, względnie zaniechania czegoś. Wreszcie trzeci punkt podaje praktyczne wskazówki.

W kazaniach ks. Biernackiego porządek ten jest ściśle zachowany. Kazania jego dzielą się na dwie części, a poprzedza je wstęp (odpowiednik — natura). Na początku przytacza tekst z Pisma św., do którego często w ciągu kazania powraca. Logicznie i konsekwentnie przeprowadza zapowiedzianą we wstępie dyspozycję. Język polski kazań na ogół poprawny. Nie należy Biernacki do tzw. postępowych kaznodziejów XVIII w., przejętych zasadami „filozofii recentorium”. Chociaż w kazaniach porusza zagadnienia społeczne, czyni to jednak ubocznie, w przeciwieństwie do takich np. kaznodziejów, jak Kaliński czy Karpowicz, którzy poruszają prawie wyłącznie zagadnienia społeczne i kulturalno-oświatowe, zwłaszcza w kazaniach, wygłaszanych w *Collegium Nobilium* lub w czasie jubileuszu 1776 r. Kazalnica jest dla Biernackiego miejscem świętym, z którego ma się głosić czystą naukę Chrystusa bez domieszek świeckich tematów.

Mimo licznych ich zalet kazania Biernackiego nie są wolne od wad i przywar właściwych wiekowi XVIII. Autor rozprawia w niektórych kazaniach o czarach i czartach w sposób średnio-wieczny, np. w kazaniu *De morte peccatorum*²⁸, wygłoszonym w dziewiątą niedzielę po Zielonych Świątkach 1764 r., po podaniu przykładów zaczerpniętych z św. Augustyna i św. Marcina, pisze:

O tak, zaprawdę otoczeni będą grzesznicy w godzinę śmierci wielkim wojskiem czartów. O jaki tam strach będzie patrzeć na takie

²⁷ Francuzi nazwali je: l'exorde, le corps de discours, l'épilogue ou peroraison. Zob. *Recueil*, I, s. 77.

²⁸ *Serm. moral.* t. I, nr 5.

larwy, jakich się nigdy w życiu nie widziało. Mówią ludzie, że nie tak strasznie diabeł wygląda, jak go malują, prawda, bo jeszcze daleko straszniejszy... A cóż się z nieszczęśliwymi grzesznikami dzieć będzie, kiedy przy skonaniu swoim nie jednego, ale wielką zgrają czartów okolo siebie obaczą? — Słyszmy o tylu historiach i mamy je po różnych księgach, jako umierającym pokazowali się czarci w różnych postaciach, w postaci smoków, lwów, węzów, murzynów, czarnych psów etc...

W dosadny sposób obrzydza Biernacki picie i nadużywanie alkoholu. W kazaniu *In ebriosos seu potatores cremati*²⁹ tłumaczy w sposób nieodpowiedni nadużywanie „gorzałki”, nazywając ją wymysłem diabelskim. Stąd łatwo przechodzi do innego tematu, rozprawiając o czarownicach w sposób także średniowieczny. Ma się wrażenie przy czytaniu kazania, że autor czerpał z jakiegoś współczesnego *Młota na czarownice* czy innych tego typu książek i przyswoił sobie bezkrytyczne baśnie, krążące wśród ludu pospolitego. Wywołało ono słuszne oburzenie już u współczesnych, wyrażane we formie glosy, umieszczonej na marginesie kazania: „W tym kazaniu pełno jest niedowarzonych i zagorzałych exaggeracyj, a za tym niegodne jest, aby je z miejsca św. ogłaszać ludowi Chrystusowemu. Z miejsca prawdy ogłaszać bajki i kłamstwa, chyba wiele wyrzuciwszy można ogłaszać”³⁰.

Poza tymi małymi jednak wyjątkami zawierają obydwie tomy kazań dużo tematów ciekawych, nadających się do wygłaszania dziś jeszcze bez większych przeróbek. Pod względem językowym i obyczajowym stanowią one wyraz kultury XVIII wieku i pod względem homiletycznym warto by się nimi bliżej zająć.

²⁹ Ser. m. moral. t. I, nr 17.

³⁰ Jak wyżej.

KONSYSTORZ GENERALNY W TARNOWIE (1781—1785)

1

„Diecezja zawiślańska“ i jej terytorialna organizacja¹.

W sierpniu 1772 roku Tarnów został zajęty przez wojska austriackie, a po kilku miesiącach uroczystie ogłoszono miastu manifest rozbiorowy cesarzowej Marii Teresy podający do wiadomości mieszkańcom Tarnowa, że są poddani Austrii².

W grudniu 1773 roku przedstawiciele Tarnowa na życzenie Wiednia złożyli w obecności władz austriackich przysięgę homagialną na ratuszu. Duchowieństwo tarnowskie dokonało tego

¹ Skróty:

AAC — Acta Administratoria Cracoviensia (Rkp. w AKM),

AEC — Acta Episcopalia Cracoviensia (Rkp. w AKM),

AKM — Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie,

AKT — Archiwum Kurii Diecezjalnej w Tarnowie,

AOT — Acta Officialia Tarnoviensia (Rkp. w AKT),

Fsc. — fascykuł,

Rkp. — rękopis;

Proth. Cons. Tarn. — Prothocollum Actorum Consistorii Tarnoviensis sub Officialatu Joannis Duvall, vol. III, IV i VI (Rkp. w AKT).

Proth. Corresp. — Prothocollum Correspondentiae Celsissimi Principis Dni Loci Ordinarii Cracoviensis cum Excelso Gubernio Leopoliensi, vol. I—IV (Rkp. w AKM).

² Fr. Herzig, *Katedra niegdyś kolegiata w Tarnowie*, Tarnów 1900, s. 128.